

3 MOSAICS MUSEUS

140 anys dels mosaics romans de Bell-lloc

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Museu d'Arqueologia
de Catalunya

Ajuntament

de Girona

MUSEU D'HISTÒRIA DE GIRONA

Introducció	3
Àmbits de l'exposició	5
Activitats paral·leles	15

3 MOSAICS, 3 MUSEUS

140 anys dels mosaics romans de Bell-lloc (Girona)

El Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, presenta l'exposició temporal **3 Mosaics, 3 Museus. 140 anys dels mosaics romans de Bell-lloc (Girona)**, que tindrà lloc al monestir de Sant Pere de Galligants del 9 d'abril a l'11 de setembre de 2016. Aquesta exposició està coorganitzada per la seu de Girona i la de Barcelona del Museu d'Arqueologia de Catalunya, i pel Museu d'Història de Girona i comissariada pel Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona i el Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Girona.

L'any 1846, ara fa 140 anys, va tenir lloc el descobriment arqueològic més important que fins ara s'ha fet a la ciutat de Girona: un conjunt de 3 mosaics a la masia de can Pau Birol (avui col·legi de Bell-lloc del Pla), d'una gran qualitat i enorme riquesa, i que es coneixen com el mosaic de Bel·lerofontes, el mosaic de Teseu i Ariadna i el mosaic del Circ.

Diverses raons han condicionat que el conjunt de mosaics es trobi distribuït en l'actualitat en 3 museus: el Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, el Museu d'Història de Girona i el Museu d'Arqueologia de Catalunya-Barcelona.

El mosaic de Teseu i Ariadna, recentment restaurat pel Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, s'exposa al MAC-Girona, mentre que els altres dos, el de Bel·lerofontes i el del Circ, al MAC-Barcelona i al Museu d'Història de Girona, respectivament. La recreació de la Vil·la de Bell-lloc del Pla a escala real permetrà al visitant veure, per primera vegada, els tres mosaics junts.

L'objectiu principal de l'exposició és posar en relleu un conjunt de mosaics figurats d'època romana localitzats a finals del segle XIX i la primera meitat del segle XX a la masia de can Pau Birol (Girona). En aquesta s'explica la troballa i la història de la seva extracció fins al moment actual, al mateix temps que es parla de les diferents interpretacions i propostes de la seva ubicació dins la vil·la romana, i el simbolisme de les diferents escenes dels mateixos. Així mateix, per ajudar a la contextualització de la vil·la i els mosaics es mostra com era el territori al voltant de Gerunda amb les vil·les que ara es coneixen d'època baix imperial, i per acostar al visitant les vicissituds

sofertes pel mosaic, s'explica els materials que s'utilitzaven per fer els mosaics a fi d'entendre millor les tècniques d'extracció, de restauració i conservació.

L'exposició, que s'ubica al mig de la nau central de l'església de Sant Pere de Galligants, compta amb una recreació a escala real de la ubicació dels mosaics a la vil·la, d'un espai per a la interpretació de la iconografia i simbolisme de la temàtica dels tres mosaics, i un darrer espai interactiu, manipulatiu i didàctic per conèixer a fons la tècnica de l'elaboració d'un mosaic i el seu procés de restauració.

Durada: del 9 d'abril a l'11 de setembre de 2016

Horari: del 9 d'abril al 31 de maig, de 10 a 18 hores. De l'1 de juny a l'11 de setembre de 10 a 19 hores. Diumenges i festius, de 10 a 14h.

Lloc: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona (Monestir de Sant Pere de Galligants). Carrer de Santa Llúcia, 8. Girona. Més informació a www.mac.cat/seus/girona

ÀMBITS DE L'EXPOSICIÓ

LA CIUTAT DE GERUNDA

Les ciutats romanes eren centres de poder, on s'agrupaven funcions administratives, religioses, econòmiques i residencials. La ciutat de Girona –*Gerunda*– era, a més a més, un punt de control i defensa de la principal via de comunicació nord-sud de la península Ibèrica: la Via Augusta. Per controlar el camí i evitar el perill d'inundacions de la plana, la ciutat es va edificar al vessant del turó. El fort pendent es va solucionar amb un urbanisme en terrasses, que dificultava la creació de residències extenses.

Restitució de la ciutat de Girona en època romana. Dibuix de J. Sagrera.

EL SUBURBI. UN ESPAI PER VIURE

Ben aviat, les principals famílies de la ciutat es traslladaren al territori de l'entorn de la ciutat (*suburbium*) per bastir-hi les seves residències, aprofitant una disponibilitat més gran d'espai i cercant una integració de la casa amb el paisatge i l'entorn. Es crearen, així, un conjunt de riques vil·les que disposaren de tot tipus de luxes i comoditats. La majoria es construïren fora de la plana, perquè era un espai inundable, amb l'excepció de la vil·la de Bell-lloc, situada entre el riu Güell i la riera de Masrocs.

LES VIL·LES ROMANES DEL BAIX IMPERI

Durant el baix imperi (s IV-V dC), les famílies aristocràtiques imitaren en les seves residències les formes dels palaus dels emperadors romans. L'edifici s'ordenava en dos espais ben diferenciats: les zones de recepció (*pars publica*) i les destinades a família i amics (*pars privata*).

S'establia un circuit des de l'entrada de la casa fins a la sala de recepció. Es passava per tot un seguit de patis i vestíbuls que tenien per objectiu remarcar la riquesa i el poder del propietari.

VIL·LES SUBURBANES DE GIRONA

Avui dia coneixem les restes de sis vil·les a l'entorn de Girona. Dues (Aiguaviva i Palau) només conserven la tomba monumental dels seus propietaris. De la vil·la de Vilablareix se'n conserva una tomba monumental i, a més a més, les estances termals privades. Montfullà destaca per la troballa d'una cambra pavimentada amb un mosaic. La vil·la del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) és la més ben conservada, amb una dotzena de cambres amb mosaics, una evolució de més de sis segles d'història.

EL MOSAIC A LES VIL·LES DE GIRONA

El mosaic era, en època romana, una mostra de riquesa, que es combinava amb altres com la pintura o l'escultura. A Montfullà es conserva un mosaic geomètric en blanc i negre, però la varietat més gran la coneixem a la vil·la del Pla de l'Horta, amb mosaics d'entre els segles I aC i II dC, amb diverses tipologies que van des de paviments de fragments de terrissa i calç, amb tesselles (*opus signinum*), fins a plaques de marbre (*opus sectile*) i petites tesselles policromes (*opus tessellatum*).

EL MOSAIC COM A ELEMENT SIMBÒLIC

Més enllà de ser un element decoratiu, el mosaic ens mostra la ideologia, la cultura o la religiositat del propietari. Podia servir per expressar missatges als visitants, destinats a enaltir les virtuts del propietari de la casa (força, justícia, heroisme, etc.). Les virtuts expressades en els mites o al·legories representats en el mosaic es relacionaven amb el caràcter del mateix amo de la casa. Al nord-est català, tret de la vil·la de Bell-lloc, tan sols la dels Ametllers, a Tossa de Mar, ha proporcionat mosaics figurats. De la varietat temàtica representada en mosaics, en són exemples la cacera i els treballs d'Hèracles.

LA CACERA

La cacera era una de les activitats preferides de l'aristocràcia romana i una escena habitual en els mosaics. Però la seva representació també té un vessant simbòlic. Basada en el mite de Meleagre i Atalanta i la cacera del senglar de Calidó, simbolitza el triomf de la virtut (*virtus*) contra el salvatgisme, l'audàcia del caçador enfront de la violència de les bèsties. En el fons, la victòria del bé i l'ordre –representats pel propietari caçador– sobre el mal i el caos.

ELS TREBALLS D'HÈRACLES

Hèracles era fill d'un déu (Zeus) i una humana (Alcmena). Com a penitència per haver matat una part de la seva família en un atac de folia, va haver de realitzar dotze treballs sobrehumans. La seva figura reflecteix diferents virtuts, com ara el coratge i l'orgull, però sobretot mostra els esforços que ha d'assumir una persona per arribar a les més altes cotes de superació.

TRES MOSAICS: LA VIL·LA DE BELL-LLOC

Situada entre el riu Güell i la riera de Masrocs, poca cosa en coneixem, excepte els excepcionals mosaics figurats, que daten de l'època romana del baix imperi (segles III-IV).

Tots tres mosaics formaven part d'un mateix espai, al qual caldria afegir-hi un quart mosaic geomètric que se situaria entre el del Circ i el de Teseu i Ariadna, però del qual avui dia no en coneixem la decoració.

Les dimensions de la sala, amb una longitud d'uns 27 m i una amplada de 3,42 m, correspondrien a un llarg passadís o vestíbul.

Els mosaics de can Pau Birol en el moment del descobriment. Aiguada de Joan Serra i Pausas, 1876 (MAC-Girona).

EL MOSAIC DEL CIRC

Les curses de quadrigues gaudien de molta popularitat en el món romà i es representaven en diferents suports. Les escenes podien mostrar curses reals o simbolitzar diferents situacions que podien tenir lloc durant el seu desenvolupament (sortides, accidents, victòria, etc.).

En el cas del mosaic de Bell-lloc, hi ha diversos elements que suggereixen que es tracta d'una mostra de poder del propietari, tot recordant una cursa que ell havia presidit (i pagat) com a magistrat a Roma: la gran figura del president, la inscripció amb el seu nom o els elements escultòrics representats i que fan referència al mite fundacional de Roma.

Mosaic del Circ. Museu d'Història de la Ciutat. Girona.

EL MOSAIC DE BEL-LEROFONTES

El mite de Bel-lerofontes simbolitzava la lluita del bé (l'heroi) contra el mal (la Quimera) i els aristòcrates privats varen copiar un model que originalment era emprat en els palaus imperials romans, ja que l'emperador representava el bé i la civilització, enfront del mal i la barbàrie, representats per la Quimera.

Mosaic de Bel-lerofontes. Museu d'Arqueologia de Catalunya-Barcelona

TESEU I ARIADNA

El mosaic de Teseu i Ariadna és el que més interpretacions diferents ha tingut per part dels investigadors. Inicialment es va explicar com un Apol·lo amb una nimfa o bé com a Perseu i Andròmeda. Avui dia, les versions es divideixen en dos grups: el primer proposa una escena del judici de Paris, quan aquest lliura la poma del premi a Afrodita; el segon, l'identifica com una escena amb Teseu i Ariadna, quan ella li dóna un cabdell de llana abans que s'enfronti al Minotaure. En tots dos casos es tracta d'històries d'heroisme, però també d'amor.

D'ALTRES INTERPRETACIONS SOBRE EL MITE

APOL·LO I DAFNE

Escena d'amor i desamor, en la qual Apol·lo perseguia la nimfa Dafne perquè Eros li havia llançat una fletxa d'amor, mentre que a Dafne li va llançar una fletxa de desamor (de plom). Al final, la nimfa és convertida en un arbre, un llorer. Normalment, acompanyant la figura de Dafne es representa un llorer.

PERSEU I ANDRÒMEDA

Perseu va rescatar Andròmeda, que havia estat lligada a una roca pels seus pares perquè fos devorada per un monstre marí. Normalment es representa el moment en què l'heroi deslliga Andròmeda de la roca.

JUDICI DE PARIS

La deessa de la discòrdia, Eride, portà al casament de Peleu una poma d'or anunciant que seria el premi per a la deessa més bella entre les presents. Atena, Hera i Afrodita es barallaren per aquest premi. Per resoldre-ho, Zeus envia el déu Hermes a buscar un jove mortal, Paris –fill del rei de Troia–, perquè decidís quina era la guanyadora. Finalment trià Afrodita, perquè aquesta li prometé l'amor d'Helena.

EL PERQUÈ DE LA INTERPRETACIÓ

TESEU I ARIADNA

Els personatges de Teseu i Ariadna formen part d'un mite principal, el del Minotaure, un ésser amb cos humà i cap de brau. Aquest representava la foscor de l'ésser humà, els seus desitjos irracionals, i la seva derrota a mans de Teseu representa la victòria del bé i de la racionalitat.

LA PERVIVÈNCIA DEL MÓN CLÀSSIC

El món clàssic continua molt present en la cultura actual. Pel·lícules, obres de teatre, còmics, novel·les i música prenen com a argument els principals mites o diversos aspectes de la cultura grecoromana. Les arts continuen representant escenes mitològiques clàssiques, i d'altres elements, com els laberints, no deixen de ser molt presents en la jardineria actual.

EL SIMBOLISME EN L'ACTUALITAT

Els valors representats pels diferents mites grecoromans han arribat fins a la societat actual, tot sovint passats per la reinterpretació cristiana. L'exemple més clar el veiem en el mite de Bel·lerofontes, Pegàs i la Quimera, reinterpretat pel cristianisme en el mite de sant Jordi i el drac. Però la nostra societat també manté algunes de les passions i costums que ja eren presents en època antiga. La passió que despertaven les curses de quadrigues es manté en les noves quadrigues de la Fórmula 1. Les passions que els diferents equips despertaven en els afeccionats també es reflecteixen en els esports actuals.

HIPÒTESI INTERPRETATIVA DE LA DISTRIBUCIÓ DELS MOSAICS I DE LA SEVA FUNCIÓ DINS L'EDIFICI

La reconstrucció es basa en les poques dades arqueològiques existents i en la distribució habitual de les vil·les del baix imperi. Els mosaics formaven part d'una sola habitació i la seva disposició es podria atribuir a un llarg vestíbul. El del Circ marcaria el punt d'accés i podria donar pas a l'espai principal de l'edifici, que podia ser un pati o una gran sala de recepció. Les dues escenes figurades menors servien de presentació i accés a dos tipus de sales diferents: el mosaic de Bel·lerofontes donaria pas a les sales públiques, especialment una gran sala d'audiència, mentre que el de Teseu i Ariadna donaria accés a les sales privades i familiars o, fins i tot, als banys, un espai que de vegades estava cobert amb el mite del Minotaure i representacions del laberint.

BEL·LEROFONTES I LA QUIMERA

La Quimera era un monstre de pell invulnerable, amb caps de lleó i de cabra i cua de serp, que escopia foc per la boca i assolava el regne de Lícia. El rei local, Jòbat, demanà a Bel·lerofontes que la matés.

Segons algunes fonts, Bel·lerofontes era príncep de la ciutat grega de Corint, mentre que segons d'altres era fill del déu Posidó i d'Eurínome, filla del rei de Mègara. Va haver de fugir de Corint després de matar el tirà Bèl·leros de Corint (Bel·lerofontes significa "assassí de Bèl·leros"). Per purificar-se fugí a Tirint, on la dona del rei se li va insinuar diversos cops i, com que ell s'hi negava, el va acabar acusant falsament de violació. Creient la seva dona, i per no incomplir la llei sagrada

de l'hospitalitat, el rei va enviar Bel·lerofontes a Lícia, on regnava el seu sogre Jòbat, al qual, al mateix temps, va enviar una carta perquè matés Bel·lerofontes. El rei de Lícia va encarregar a l'heroi la missió de matar la Quimera, ja que ningú no ho havia pogut aconseguir, esperant en realitat que la bèstia el matés a ell.

Bel·lerofontes va consultar un endeví, que li aconsellà de domar Pegàs, el cavall alat, per poder vèncer el monstre. Finalment, muntant Pegàs, i sabent que no podia ferir la Quimera fent servir armes normals –per la invulnerabilitat de la seva pell–, l’heroi va decidir utilitzar una llança amb punta de plom, que va clavar a la gola de la bèstia. La llança es va fondre amb l’alè roent del monstre, que morí ofegat en empassar-se el plom líquid. Davant d’aquesta gesta, Jòbat va perdonar Bel·lerofontes i el va casar amb la seva filla.

TESEU I ARIADNA: LA DERROTA DEL MINOTAURE

El Minotaure era un monstre amb cap de brau i cos d’home que vivia a Cnossos (Creta) tancat dins un laberint construït per Dèdal expressament per retenir-lo. Periòdicament, Atenes havia d’enviar al rei Minos de Cnossos set nois i set noies que servien de tribut i d’aliment al monstre. El príncep d’Atenes, Teseu, decidit a acabar amb aquesta esclavitud, va seduir Ariadna, filla del rei Minos, perquè l’ajudés. Aquesta li va donar un cabdell de llana que serviria perquè l’heroi pogués sortir del laberint tornant enrere, seguint el camí marcat pel fil. Després de matar el Minotaure, Teseu va fugir de l’illa amb Ariadna. La seva història d’amor va durar poc... però aquest ja és un altre mite.

Aiguada de Joan Serra i Pausas, 1876 (MAC-Girona).

ACTIVITATS PARAL·LELES

Visites guiades a l'exposició

- **Escolars:** a concertar amb el centre
- **Familiars:** 16 d'abril, 28 de maig i 11 de juny a les 11:30h
- **Visites exclusives amb els comissaris:** 18 de juny i 3 de setembre a les 12h

Tallers infantils i familiar

- **Tallers de mosaics per famílies:** 1 de juny a les 17:30h, i 2 de juliol i 3 de setembre a les 11h
- **Tallers de mosaics per casals d'estiu:** a concertar amb el centres

Conferències

- **Època de canvis 2. La baixa romanitat al camp.** 21 d'abril a les 19h.

A càrrec del Dr. Lluís Palahí. Dins el cicle "*La Girona de l'antiguitat. De la indigència preromana a l'alta edat mitjana*" organitzat per l'Institut d'Estudis Gironins. Lloc: Auditori gran de la Biblioteca Carles Rahola de Girona.

- **Les arts de revestiment. El mosaic de Can Pau Birol.** 19 de maig a les 19h.

A càrrec del Dr. David Vivó. Dins el cicle "*La Girona de l'antiguitat. De la indigència preromana a l'alta edat mitjana*" organitzat per l'Institut d'Estudis Gironins. Lloc: Auditori gran de la Biblioteca Carles Rahola de Girona.

